

SPRAWOZDANIA ZE SPOTKAŃ NAUKOWYCH SCIENTIFIC MEETING REPORTS

KONFERENCJA „OGÓLNOPOLSKIE ZNACZENIE DLA NAUKI POLSKIEJ I EDUKACJI ZESPOŁOWYCH BADAŃ NA WYŻYNIE KRAKOWSKO- CZĘSTOCHOWSKIEJ” (ZŁOTY POTOK – OJCÓW, 16–19 CZERWCA 2004)

The conference „All-Poland importance for
Polish science and education of the team
investigations on Kraków-Częstochowa
Highland” (Złoty Potok – Ojców
16–19 June 2004)

Sesje naukowe organizowane od kilku lat staraniem Ojcowskiego Parku Narodowego (OPN) stały się już tradycją. Konferencja w r. 2004 miała jednak charakter szczególny. Nawiązywała nie tylko do zagadnień ochrony przyrody i kultury narodowej, ale także do wydarzeń z przeszłości. Obejmowała bardzo bogatą tematykę i atrakcyjną, trwającą łącznie 3 dni sesję terenową. Odbывała się pod patronatem Prezesa PAN i Ministra Środowiska, przy współudziale Zespołu Parków Krajobrazowych Województwa Śląskiego i kilku innych instytucji i organizacji¹. Celem było przypomnienie i upamiętnienie „podróży naturalistów” – wybitnych przyrodników warszawskich, którzy 150 lat wcześniej, w r. 1854 odbyli główną (z serii kilku) wyprawę naukową w pasmo Wyżyny (Jury) Krakowsko-Wieluńskiej. Zatrzymali się na dłuższy postój w Złotym Potoku i w Ojcowie – blisko granicy Królestwa Kongresowego. Prowadzili obserwacje, które trzeba uznać za pierwsze zespołowe badania na tym terenie. Wśród uczestników byli zoologowie: Antoni Waga, Kazimierz Stronczyński, Władysław

Taczanowski oraz botanik Wojciech Jastrzębowski. W zakres ich zainteresowań wchodziła budowa geologiczna Wyżyny, jaskinie, świat zwierząt i roślin. Zwracali także uwagę na piękno krajobrazu i potrzebę ochrony najcenniejszych terenów. Wyniki przeprowadzonych badań i obserwacji publikowane były w latach 1855–1857 w „Bibliotece Warszawskiej – piśmie poświęconym naukom, sztukom i przemysłowi”.

Konferencja w roku 2004 zgromadziła ponad 160 uczestników. Rozpoczęła się w Złotym Potoku (położonym ok. 20 km na pld.-wsch. od Częstochowy), w otoczonej pięknym parkiem pałacu Raczyńskich, gdzie mieści się obecnie siedziba Oddziału Biura Zespołu Parków Krajobrazowych Województwa Śląskiego i Ośrodek Edukacyjny (Fot. 1). Tutaj też Muzeum Częstochowskie zorganizowało wystawę przypominającą zasługi badaczy północnej części Wyżyny Krakowsko-Wieluńskiej. Po uroczystym otwarciu obrad przedstawiono kilka referatów.

O działalności naturalistów mówił z punktu widzenia zoologa J. Pawłowski, a jako botanik J. Hereźniak, wspominający również późniejszych badaczy. Wśród innych tematów A. Szeptycki scharakteryzował nowy gatunek skoczogonka *Tetradontophora bielansensis*, opisany przez Antoniego Wagę. Z. Sudolski przedstawił bardzo interesująco działalność gen. Wincentego Krasińskiego w Złotym Potoku. Pamiątką z tego okresu jest dworek stojący obok późniejszego pałacu Raczyńskich, z muzeum poety Zygmunta Krasińskiego.

Po południu odbyła się piesza wycieczka do doliny Wiercicy (prawego dopływu Warty) i jej otoczenia. Pozostałością dawnego zagospodarowania są stare młyny i stawy rybne, stanowiące obecnie bardzo piękny element krajobrazu. Bliżej zwiedzanym obiektem był rezerwat „Parkowe” o powierzchni ponad 153 ha, obejmujący wzgórza pooddzielane dolinami, grupy skalne, jaskinie i wywierzysskowe źródła krasowe. Znotowano tu stanowiska 21 gatunków górskich. Cały teren pokrywają piękne lasy, wśród których wyróżnia się żyzna buczyna z *Dentaria enneaphyllos*. Ich ochronę zainicjował już w 1907 r. hr. Karol Raczyński, wnuk (po kądzieli) Zyg-

¹ Po oddaniu do druku niniejszego artykułu ukazało się w wydawnictwach Ojcowskiego Parku Narodowego obszernie sprawozdanie z tej konferencji, uwzględnione w spisie literatury zamieszczonym poniżej – por. Partyka 2005.

Fot. 1. Neoklasycystyczny Pałac Raczyńskich z 1857 r. w Żółtym Potoku i część parku w jego otoczeniu. (Fot. A. Medwecka-Kornaś).

Phot. 1. Neoclassic palace of Raczyński Family from 1857 in Żółty Potok near Częstochowa and a part of the park in surroundings. (Phot. A. Medwecka-Kornaś).

munta Kasińskiego. W czasie pierwszego dnia konferencji nie zabrakło szczególnych atrakcji: w otwarciu wzięła udział grupa organizatorów w strojach z czasów podróży naturalistów, a w Grocie Niedźwiedziej czekał na uczestników pierwotny człowiek z maczugą oraz aktor teatru w Olsztynie koło Częstochowy Stanisław Kałkus, który czytał teksty naturalistów.

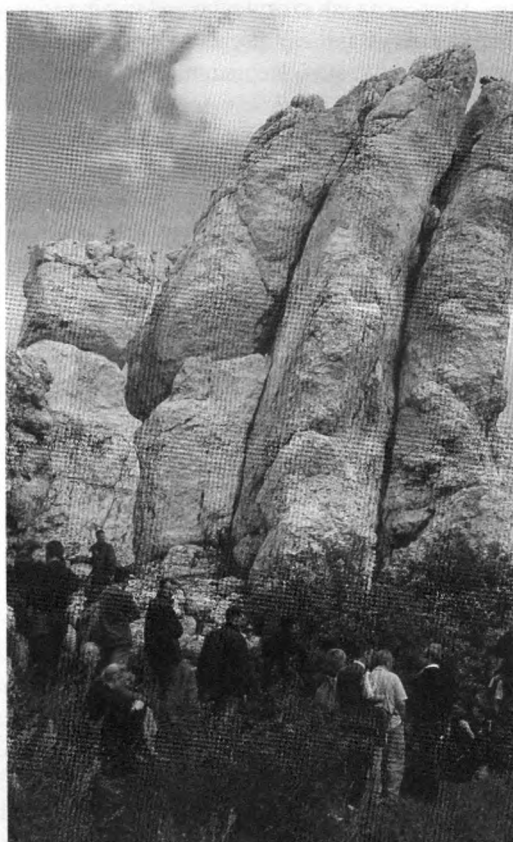
Drugi dzień konferencji objął zwiedzanie okolicy Olsztyna pod Częstochową, Sokolich Gór, grup skalnych koło Ogrodzieńca, rejonu Zawiercia i przejazd do Ojcowa. Okolice Olsztyna są typowe dla północnej, a równocześnie i środkowej części Wyżyny Krakowsko-Wieluńskiej. Wśród obniżen zasłanych piaskami wznoszą się wzgórza z ostańcami skalnymi. Wiele z nich otaczają tereny bezleśne, co jest wynikiem dawnej gospodarki – tam, gdzie jej obecnie brak, zaznacza się sukcesja do zarośli i lasu, podobnie jak w wielu murawach naskalnych i kserotermicznych. Lasy zajmują nadal dość znaczne przestrzenie. W programie konferencji znalazły się wzgórza „Biakło” z malowniczymi skałami, należącymi do gór-

nojurańskich „budowli węglanowych” (czyli form utworzonych przez trudno wietrzejące wapienie skaliste). Roztacza się z nich widok na ruiny zamku w Olsztynie i na Sokole Góry. Wśród roślinności naskalnej z dużym udziałem *Dianthus carthusianorum*, *Erysimum odoratum* i *Vincetoxicum hirsutinaria* rośnie m.in. *Saxifraga paniculata* i endemiczny gatunek – niziutkie *Galium cracoviense*. Rezerwat „Sokole Góry”, podobny jak zwiedzane uprzednio „Parkowe” lecz bardziej rozległy, obejmuje ponad 215 ha. Posiada zróżnicowaną rzeźbę, bardzo liczne skały na grzbietach wzniesień i zboczach, z grotami i schroniskami skalnymi, stanowiska 9 gatunków górskich, zróżnicowaną szatę leśną, m.in. ze starodrzewiem bukowym, a w piaszczystych obniżeniach – z borami mieszanymi i sosnowymi. Z „Sokolich Gór” trasa prowadziła w środkową część Wyżyny, do Skał Rzędkowickich w Paśmie Zborowsko-Ogrodzieńskim. Celem zwiedzania było wzgórze porośnięte w niewielkiej części lasem, z odsłoniętymi skałami na grzbiecie i zboczu północnym. Niektóre z nich, o pionowych ścianach, dochodzą

do 20 m wysokości i przedstawiają typowe górnojurajskie budowle węglanowe (Fot. 2). W naskalnych murawach kserotermicznych i w ich otoczeniu spotkać można szereg interesujących roślin, z nieczęstych np. *Potentilla recta*, z chronionych – *Aquilegia vulgaris*. Następną postoją przypadł ok. 13 km dalej na południe, przy „Górze Birów” w Podzamczu koło Ogrodzieńca. Zespół skał o charakterze budowli węglanowych, z jaskiniami i oknami skalnymi, jest tu otoczony lasami, których część wycięto dla udostępnienia terenu turystom. Ułatwiło to wyjście na szczytową, rozległą platformę z naskalną roślinnością, gdzie zachowały się ślady drewnianego grodu i skąd roztacza się widok na ruiny zamku w Ogrodzieńcu. U podnóża skał znaleziono dowody bytności człowieka już w paleolicie. W czasie postoju na obiad w Morsku, można było zwiedzić ruiny XIV-wiecznego zamku „Bąkowiec”. Po południu nastąpił przejazd do Ojcowa. W Ośrodku Edukacyjno-Dydaktycznym OPN czekała wystawa rysunków Jana Sławomira Samka, jakie powstały w związku z obozem krajoznawczym „Szlakiem Orlich Gniazd” w r. 1949 i przedstawiają zabytki architektury. Wieczorem odbył się występ artystyczny uczniów szkoły podstawowej z Woli Kalinowskiej, w historycznych strojach, związany tematycznie z wyprawą naturalistów. Był też pokaz przeżrocy M. Banasia, na temat krajobrazów Ojcowa.

W trzecim dniu konferencji zwiedzano skały koło Jerzmanowic, blisko granicy OPN i szosy z Krakowa do Olkusza. Skała „Grodzisko” w ich obrębie jest najwyższym, mierzącym 513 m n.p.m. wzniesieniem Wyżyny Krakowsko-Wieluńskiej. Przedstawione były związane z nią zagadnienia geologiczne i dyskutowane problemy zmian w krajobrazie rolniczym i ekspansji zabudowy mieszkaniowej. Dalej trasa wycieczki wiodła na północny-zachód przez Olkusz do Sławkowa, gdzie po obiedzie w stylowej karczmie „Austerya” zwiedzano regionalne muzeum historyczno-etnograficzne. Następnym punktem terenowym stanowiło rozległe wyrobisko w Kuźnicy Warężyńskiej, jakie powstało po eksploatacji piasku dla kopalni

węgla. Cechuje je urozmaicona rzeźba terenu, a wilgotne i podmokłe obniżenia zajęła interesująca roślinność z *Equisetum variegatum*, *Lycopodiella inundata*, *Drosera rotundifolia*, *Liparis loeselii* i niektórymi innymi storczykami oraz nową dla Polski pałąką wysmukłą *Typha laxmanii*, rozprzestrzeniającą się z Azji i obszaru śródziemnomorskiego. W gminie Bolesław, we wsi Laski (ok. 10 km na północny-zachód od Olkusza) obiektem zainteresowania stała się osobliwa kopuła trawertynowa (z jaskinią), która powstała w holocenie, kilka tysięcy lat temu,

Fot. 2. Skały Rzędkowickie (ok. 13 km na północ od Ogrodzieńca), typowe „górnójurajskie budowle węglanowe” ze szczelinami tektonicznymi. U ponóżu – uczestnicy Konferencji. (Fot. A. Medwecka-Kornaś).

Phot. 2. The rocks ‘Rzędkowickie’ (about 13 km north of Ogrodzieniec) typical ‘Upper Jurassic carbonate bildups’ with tectonic crevices. On the foot – participants of conference. (Phot. A. Medwecka-Kornaś).

przez tworzenie się osadów węglanowych na mchach w otoczeniu nieistniejącego już źródła. Na zboczach kopuły znajduje się stanowisko rzadkiej poza górami paproci *Asplenium viride*. Po południu uczestnicy mieli do wyboru zwiedzenie zamku w Pilicy, albo położonej niedaleko (koło Smolenia) Doliny Wodącej. Jest to sucha dolina (bez potoku), która odznacza się obecnością malowniczych grup skalnych z bardzo licznymi jaskiniami i schroniskami – niektóre z nich stały się obiektem szeroko rozwiniętych badań archeologicznych. Szczególnie wysokie i rozległe są w Dolinie Wodącej „Skały Zegarowe”. Wejście na ich szczyt wymaga wspinaczki, ponóża pokrywają lasy liściaste, których część niedawno wycięto. Reprezentowały rzadko spotykany zespół *Phyllitido-Aceretum*. Charakterystyczna dla niego paproć *Phyllitis scolopendrium* utrzymała się pod zaroślami i być może przetrwała. Takie osobliwe lasy powinny być jednak chronione – w tym przypadku sprawa leży w gestii województwa małopolskiego. Wieczorem uczestnicy konferencji byli goszczeni w Ośrodku Edukacyjno-Naukowym Zespołu Parków Krajobrazowych Województwa Śląskiego, w Smoleniu. Ośrodek, położony wśród lasów, obejmuje główny budynek z ekspozycją przyrodniczo-historyczną, domki campingowe i zadaszony pawilon, dostosowany do zabrań przy ognisku. Tu odbył się wieczór wspomnień, w czasie którego Kazimierz Kowalski mówił o swoich badaniach w jaskiniach.

Dzień czwarty i ostatni objął sesję referatową w siedzibie OPN, demonstrację posterów i popołudniową wycieczkę do doliny Sąpsowskiej i Jaskini Ciemnej. Referaty dotyczyły Wyżyny Krakowsko-Wieluńskiej – jej zagospodarowania (S. Kozłowski), skał jurajskich (trzech prelegentów) i bezpośrednio Ojcowa. Przedstawiono problem zanikania borówki *Vaccinium myrtillus* w OPN (A. Medwecka-Kornaś) i bardzo interesującą informację o pionierskich badaniach Dobiesława Doboszyńskiego na temat podziemnego odbioru radiowego w jaskiniach (J. Głazek). Na zakończenie było kilka referatów nawiązujących do literatury i historii, m. in. o Aleksandrze Przeździeckim, właścicielu

Ojcowa w połowie XIX w. (A. Biernacki) i o Władysławie Konopczyńskim i jego dziejach związanych z dworkiem w Młynniku koło Pieskowej Skały i drugą wojną światową (P. Bieliński). Postery obejmowały 50 plansz o różnej tematyce. Można było zaznajomić się z nimi i z objaśnieniami autorów w osobnej, bardzo dobrze zorganizowanej prezentacji.

Przy wszystkich zwiedzanych obiektach przedstawiane były fachowe objaśnienia. Znaczną ich część poświęcono zagadnieniom geologicznym, uwzględnionym też w sesjach kameralnych – teksty przygotowało kilkanaście osób, m.in. Michał Gradziński, Jacek Matyszkiewicz, Andrzej Tyc (nawiązujący też do hydrografii) oraz Stefan W. Alexandrowicz; archeologiczne znaleziska w jaskiniach relacjonował Krzysztof Cyrek. Objasnienia botaniczne uczestnicy zawdzięczali Barbarze Majchrzak, Ewie Witkowskiej, Andrzejowi Czyłokowi, Eugeniuszowi Dubielowi i – w bardzo dużym stopniu – Januszowi Hereźniakowi, do opracowania wersji drukowanej włączyli się też Stefan Michalik i Andrzej Urbisz. O porostach mówił Józef Kiszka. Zagadnienia zoologiczne naświetlało ponad 10 osób, obok wspomnianych J. Pawłowskiego i A. Szeptyckiego także Bronisław W. Wołoszyn i in. – uwzględniano m.in. owady, nietoperze i – osobno – faunę jaskiń.

Konferencja przygotowana była niezwykle starannie i z ogromnym nakładem trudu, m.in. ze strony koordynatorów wycieczek i Dyrektora Muzeum OPN dr. Józefa Partyki. Program przedstawiał się wyjątkowo bogato, a jego realizacja przebiegała bardzo sprawnie. Uczestnicy mogli poznać wiele szczególnie interesujących obiektów przyrodniczych i zabytków kultury, zaznajomić się z problemami zmian w krajobrazie, istniejącą i projektowaną ochroną przyrody, m.in. z parkami krajobrazowymi i koncepcją Jurajskiego Parku Narodowego, przedstawianą przez J. Hereźniaka.

Przed konferencją opublikowano streszczenia referatów wygłaszanych na sesjach kameralnych, w terenie i przy posterach (Partyka, Tyc 2004 a) oraz przewodnik z opisem tras wycieczek i obiektów liczniejszych niż te,

które można było zwiedzić (Partyka, Tyc 2004b). Nieco później ukazały się drukiem dwa obszerne tomy z 107 pracami (Partyka 2004). Pierwszy obejmuje przyrodę, zarówno nieożywioną, jak też szatę roślinną i świat zwierząt, drugi dotyczy kultury; zawiera dane z zakresu historii, etnografii, architektury, literatury, krajoznawstwa i in. Oba tomy są bardzo cenne, podobnie jak wydany znacznie później suplement (Partyka red. 2005). Trzeba życzyć organizatorom podobnego sukcesu z okazji jubileuszowej sesji naukowej w 50-tą rocznicę istnienia OPN, planowanej na rok 2006.

LITERATURA DOTYCZĄCA KONFERENCJI

- PARTYKA J. (red.) 2004. Zróżnicowanie i przemiany środowiska przyrodniczo-kulturowego Wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej, t. 1 Przyroda, t. 2 Kultura, Ojców.
- PARTYKA J., TYC A. (red.) 2004. Ogólnopolskie znaczenie dla nauki polskiej i edukacji zespołowych badań na Wyżynie Krakowsko-Częstochowskiej. Materiały konferencji naukowej, Złoty Potok – Ojców.
- PARTYKA J., TYC A. (red.). 2004. Od Złotego Potoku do Ojcowa szlakiem wyprawy naturalistów z 1954 r. Przewodnik sesji terenowych, Ojców.
- PARTYKA J. 2005. Sprawozdanie z obchodów 150. rocznicy „Podróży naturalistów” do Złotego Potoku i Ojcowa (1854–2004). W: J. PARTYKA (red.), Zróżnicowanie i przemiany środowiska przyrodniczo-kulturowego Wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej. T. 3 Suplement, Ojców, s. 253–315.

Anna MEDWECKA-KORNAŚ